

DE TUNNEL

A.B. Yehoshua

De tunnel

Uit het Hebreeuws vertaald door Kees Meiling

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van
het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Eerste druk januari 2021
Tweede druk maart 2021
Derde druk mei 2021

Oorspronkelijke uitgever Hakiboets hameoechad

© 2018 A.B. Yehoshua

© 2021 Nederlandse vertaling Kees Meiling /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Studio Beck

NUR 302

ISBN 978 90 284 5115 5

www.wereldbibliotheek.nl

Voor mijn Ika (1940-2016)
Oneindig geliefde

Bij de neuroloog

‘Laten we eens samenvatten hoe de zaak ervoor staat,’ zegt de neuroloog.

‘Ja, laten we samenvatten,’ fluisteren ze allebei.

‘De klachten zijn niet geheel en al denkbeeldig. Er heeft zich daadwerkelijk atrofie in de hersenkwab voorgedaan en die duidt op een lichte degeneratie.’

‘Waar precies?’

‘Kijk hier, in de hersenschors.’

‘Het spijt me, maar ik zie niets.’ Zijn vrouw buigt zich voorover naar de foto.

‘Ja, iets donkers hier,’ geeft ze toe. ‘Maar dat is toch maar heel klein.’

‘Inderdaad, heel klein,’ bevestigt de neuroloog, ‘maar het kán zich uitbreiden.’

‘Kan, slechts kán? Of gaat het ook gebeuren?’ Zijn stem trilt.

‘Kan en het gáát ook gebeuren.’

‘En in welk tempo?’

‘Er gelden geen vaste regels voor welke pathologische ontwikkeling dan ook en zeker niet in de hersenschors. Het tempo hangt verder ook van u af.’

‘Van míj af? Hoezo van mij?’

‘Van uw gedrag. Dat wil zeggen, van hoe u ertegen vecht, hoe u zich teweerstelt.’

‘Mij teweerstel tegen mijn hersens? Hoe dan?’

‘De ziel tegen de hersens.’

‘En ik heb altijd gedacht dat dat hetzelfde was.’

‘In het geheel niet, in het geheel niet,’ zegt de neuroloog beslist. ‘Hoe oud bent u, meneer?’

‘Drieënzeventig...’

‘Nog niet,’ corrigeert zijn vrouw, ‘hij streeft altijd verder... tot het einde toe...’

‘Kijk eens aan,’ bromt de arts, ‘dat is ook al niet zo best.’

Voor het eerst ontdekt de patiënt dat tussen de krullen van de neuroloog een klein keppeltje verstopt zit. Toen hij liggend werd onderzocht had de arts het waarschijnlijk afgedaan uit angst dat het op zijn gezicht zou vallen.

‘Want kijk, bijvoorbeeld, de namen die u niet te binnen willen schieten...’

‘De voornamen vooral,’ haast de patiënt zich de puntjes op de i te zetten. ‘Want achternamen komen nog betrekkelijk gemakkelijk bij me op, maar de voornamen smelten als het ware weg wanneer ik ze probeer aan te raken.’

‘Kijk eens aan, daarmee hebt u al een klein slagveld. Neem geen genoegen met slechts de achternamen, geef de voornamen niet zomaar op.’

‘Ik geef niets zomaar op, maar wanneer ik moeite doe erop te komen, springt zij er meteen bovenop en is me voor.’

‘Dat is niet zo best,’ berispt de arts zijn vrouw. ‘Dat is niet handig, zo helpt u hem niet verder.’

‘Dat is waar,’ erkent zij volmondig haar schuld. ‘Maar soms duurt het zó lang voordat hij erop komt, dat hij inmiddels vergeten is wat hij ermee wilde zeggen.’

‘Maar toch moet u hem de gelegenheid geven om er zelf op te komen en voor de herinnering te vechten, alleen zo zult u hem helpen.’

‘U hebt gelijk, dokter, ik beloof dat ik zo zal doen voortaan.’

‘Vertel me eens, bent u nog werkzaam?’

‘Niet meer. Ik ben met pensioen, inmiddels vijf jaar.’

‘Met pensioen, maar wat deed u als ik vragen mag?’

‘Israëlische Wegenbouw.’

‘Wat Israëlische Wegenbouw?’

‘Wat ooit *DOW* was, *Departement Openbare Werken*, daar heb

ik me veertig jaar beziggehouden met planning van wegen en straten.'

'Wegen en straten.' De neuroloog vindt dat om de een of andere reden zeer gemakkelijk. 'Waar? In het noorden of het zuiden?'

Terwijl hij zich opmaakt nauwkeurig en gedetailleerd verslag te doen komt zijn vrouw alweer tussenbeide: 'In het noorden. Hier zit voor u, dokter, de ingenieur die ingeroepen werd om Derech Erets, de maatschappij voor wegenbouw, te helpen de twee tunnels te ontwerpen op dé doorgangsweg van Israël.'

Waarom komt ze nou uitgerekend met die tunnels aanzetten, denkt haar man verwonderd. In zijn ogen zijn die nou niet het meest eclatante voorbeeld van zijn prestaties. Maar de neuroloog is inmiddels een en al oor. En waarom ook eigenlijk niet? Hij heeft er alle tijd voor. Dit is de laatste patiënt vanavond, de betaling is al binnen en verwerkt, en zijn privéwoning boven de kliniek wacht wel.

'Het is mij niet opgevallen dat er tunnels zijn op weg zes.'

'Ze zijn ook niet zo lang, amper een paar honderd meter elk.'

'Maar toch zou ik erop moeten letten en niet zitten dromen op de weg,' berispt de arts zichzelf. 'Misschien komen zich nog meer civiel ingenieurs bij me melden.'

'Ze komen alleen als ze er niet in slagen hun dementie tussen de verkeersknooppunten verborgen te houden,' doet de patiënt een poging te schertsen.

De neuroloog protesteert: 'Alstublieft zeg, waarom heeft u het nou opeens over dementie? Zo ver zijn we nog lang niet. Haal u niet iets in uw hoofd waarvan u geen notie hebt en wakker geen overbodige angsten aan, en vooral, geef u niet over aan passiviteit en fatalisme. Ook pensionering is nog niet het einde van de rit en daarom moet u in de eerste plaats voor uzelf een bezigheid zien te vinden in uw vak, al is het maar gedeeltelijk, op privébasis.'

'Er is hier niks privé, dokter. Privépersonen leggen geen

verkeerswegen aan en nemen geen initiatieven daartoe. Verkeerswegen is een publieke zaak en op dat terrein zijn er al anderen aan de slag, jongere mensen dan ik.’

‘Wat doet u dan met uzelf?’

‘Officieel zit ik thuis. Maar ik maak uitstapjes – wandelen en rondtrekken. En we gaan ook vaak naar tentoonstellingen, theater, muziek, opera, soms ook lezingen. En natuurlijk helpen we ook de kinderen, dat wil zeggen, vooral met de kleinkinderen, op wie we moeten passen, we halen en brengen ze. En ik doe ook een beetje huishoudelijke taken, opruimen, boodschappen doen in de supermarkt, op de markt, en soms...’

‘Hij houdt ervan op de markt rond te struinen,’ merkt zijn vrouw haastig op om de opsomming af te remmen.

‘Op de markt?’ vraagt de neuroloog verwonderd.

‘Ja, waarom niet?’

‘Integendeel, als u uit de voeten kunt op de markt, dat is volkomen in orde.’

‘Want ik kook.’

‘Ho ho, u kookt ook nog!’

‘Juister gezegd, ik snij vooral, hussel, warm de kliekjes op, want in principe ben ik verantwoordelijk om de lunch te bereiden voordat zij terugkomt uit haar kliniek.’

‘Kliniek?’

‘Ik ben kinderarts,’ fluistert zijn vrouw.

‘Mooi,’ zegt de arts met enige opluchting. ‘In dat geval heb ik hier met een collega te maken.’

En ook al is zijn vrouw ongeveer twintig jaar ouder dan de neuroloog, hij ondervraagt haar over haar werk, over haar studie, over haar medische ervaring alsof ze geen vooraanstaand arts zou zijn in de kliniek van een groot ziekenhuis, maar een jonge kandidate voor zijn afdeling, die voorbestemd is hem als collega te begeleiden in de strijd tegen die verdachte atrofie van haar echtgenoot, de atrofie die zich zou kunnen uitbreiden.

‘Welke slaappillen geeft u hem?’

Ze legt teder een hand op de schouder van haar echtgenoot. ‘Ik geef hem geen slaappillen, want in het algemeen slaapt hij zonder enige pil, maar in zeldzame gevallen, wanneer hij moeite heeft in slaap te komen, neemt hij... ja, wat neem je eigenlijk?’

De patiënt kan niet op de naam komen, maar alleen de vorm: ‘Die kleine driehoekjes...’

‘Hij bedoelt Xanax.’

‘Als het alleen Xanax is, is het niet erg,’ zegt de neuroloog, ‘maar pas op hem geen sterkere pil te geven, want het centrum in de hersens dat onderscheid maakt tussen dag en nacht zal vanaf nu een gevoelige plek bij hem zijn en het heeft geen zin dat te verstoren met pillen als, bijvoorbeeld...’

En met een pennenstreek noteert de arts op een vel papier namen van verboden pillen.

Ze bekijkt de lijst aandachtig, vouwt hem op en stopt hem in haar tas.

Maar de arts laat haar nog niet met rust: ‘Zijn of waren er in zijn familie dergelijke symptomen?’

Ze wendt zich tot haar man met vragende blik, maar hij zwijgt, geeft er de voorkeur aan dat zij nú in zijn plaats gaat getuigen.

‘Niets dat daarop wijst... niet bij zijn ouders, ook niet bij zijn zus.’

‘En eerdere generaties?’

‘Nu moet hij het zelf maar zeggen...’

‘Mijn grootvader en grootmoeder van vaderszijde heb ik niet gekend,’ meldt de patiënt met lichte verbittering. ‘Ze waren jonger dan ik nu ben toen ze in Europa werden vermoord en wie kan dus weten of bij hen iets verborgen zat van... dat wil zeggen... van wat u nu bij mij hebt gediagnosticeerd. En bij de familie van mijn moeder, waarvan de leden allemaal in dit land zijn geboren, waren ze, voor zover mij bekend, opvallend gezond en helder van geest tot op het laatste moment, behalve...’

momentje... misschien... alleen misschien... een ver familielid van mijn moeder, die uit Noord-Afrika is gekomen eind jaren zestig en uitgerekend hier, in Israël, zakte ze weg in een diep stilzwijgen door grote neerslachtigheid... en misschien door woede... of misschien, wie zal het zeggen, misschien ook, alleen misschien dan, omdat bij haar sprake was van deze dementie?’

Verwonderlijk nu dat de neuroloog inmiddels geen bezwaar maakt tegen de expliciete benoeming die weer uit de mond van de patiënt komt, maar slechts de foto nogmaals bekijkt voordat hij die voorzichtig in een grote envelop laat glijden, daarop met koeienletters ZVI LURIA neerschrijft, en om vergissing te voorkomen ook nog eens het nummer van zijn identiteitsbewijs toevoegt. Maar wanneer hij de envelop aan de vrouw wil overhandigen, die zichzelf zojuist benoemd heeft tot collega-begeleider van de patiënt, is Luria haar voor om de envelop te pakken en drukt die tegen zijn borstkas aan. Even lijkt de arts nog iets te willen zeggen, maar het geruis van snelle voetstappen in zijn appartement boven de kliniek weerhoudt hem hiervan en hij staat op om hen uitgeleide te doen. De patiënt komt snel overeind, klaar om afscheid te nemen, maar zijn vrouw aarzelt nog alsof ze beducht is nu alleen te blijven in de directe nabijheid van de ziekte.

‘Het belangrijkste is actief te blijven,’ vat hij krachtdadig samen. ‘Mensen niet te ontwijken ook als het moeilijk is ze te herkennen. Je mag niet voor het leven wegvlugten, maar integendeel, je moet het opzoeken, ertegenaan gaan.’

Tijdens het praten begint de arts de lichten uit te doen, maar hij maakt nog geen haast om naar zijn appartement boven te gaan, hij loopt met hen mee naar de buitendeur van het gebouw en strooit licht in de kleine lantaarns van zijn brede tuin om het hun gemakkelijk te maken het pad naar de straat te vinden. Maar voordat ze definitief afscheid nemen spreekt hij nog enkele laatste woorden op een nieuwe, zachtere en gevoeliger toon: ‘Jullie zijn toch intellectuelen, mensen die openstaan voor

dingen, ik mag jullie dus rechtstreeks aanspreken, zonder eromheen te draaien. Toen ik zei dat je niet voor het leven mag wegvlugten, bedoelde ik alle facetten ervan, ook de meest intieme. Jullie onderlinge betrekkingen uiteraard. Dat wil zeggen, niet afzien van het libido, er niet beducht voor zijn. Ondanks leeftijd en situatie. Want libido is hoogst belangrijk voor het actief blijven van de hersens. En niet alleen vanwege wat nu naar voren is gekomen, maar voor jullie allebei. U begrijpt mij, dokter Luria? Dat wil zeggen, niet alleen er niet van afzien, maar eigenlijk integendeel, het versterken. Dat is nuttig, gelooft u mij, uit persoonlijke ervaring weet ik dat.' Opeens houdt hij op alsof hij te ver is gegaan. Maar de patiënt knikt instemmend en dankbaar terwijl zijn vrouw ontsteld fluistert: 'Ja, dokter, absoluut, ik begrijp het en ik ga het ook proberen, dat wil zeggen wij allebei...'

Maar wat zei de arts nu precies?

Pas nadat de neuroloog zich in zijn woning heeft teruggetrokken merken ze dat een dunne maar krachtige sluier van regen over hen heen strijkt en daarom stelt hij zijn vrouw voor om bij de bushalte op hem te wachten tot hij de auto heeft opgehaald. Maar dat wil zij absoluut niet.

'Ga me nou niet vertellen,' grijnst hij venijnig, 'dat je opeens bang bent dat ik de auto niet kan vinden.'

'Dat zei ik niet en dat dacht ik niet, maar ik wil nu niet in mijn eentje ergens wachten.'

'En de regen dan? Gisteren ben je nog bij de kapper geweest.'

'Als je mij die grote envelop geeft zal ik daarmee mijn hoofd tegen de regen beschermen.'

'Wil je dan dat de rest van mijn hersens wordt weggewist door de regen?'

‘Onzin,’ zegt zij lachend. ‘De regen zal niets bij je wegwissen. Vooruit, laten we rennen.’ En met wanhopig enthousiasme pakt ze hem vast en trekt hem vooruit.

‘Waarom vertelde je hem nou over de tunnels op weg zes, waarom uitgerekend die tunnels?’

‘Omdat ik het gevoel had dat hij jou geringschattend begon te bekijken toen jij zei dat je niet meer werkt en alleen wat rondstruint op de markt. Ik wilde je eer verdedigen.’

‘Geringschatten? Hoezo? En ook al zou hij dat doen, waarom dan uitgerekend die tunnels, die zijn toch niet het meest belangwekkende wat ik ooit heb gedaan.’

‘Omdat het me zo bijstaat dat je het er heel vaak over had.’

‘Uitgerekend over de tunnels op weg zes?’

‘Jazeker.’

‘En als het al over tunnels ging, waarom zei je twee en niet drie, immers juist de zuidelijke tunnel, voor de aansluiting op weg één, naar Jeruzalem, was gecompliceerder.’

‘Waren het er drie? Dat herinner ik me niet meer zo precies, oké, de volgende keer zeg ik drie.’

‘De volgende keer zeg je niets,’ zegt hij verwijtend tegen haar. ‘Deze tunnels vind ik niet belangrijk. En ik heb van niemand eerbewijzen nodig. Kijk, in deze steeg hebben we geparkeerd.’

‘Je vergist je, de auto staat in de volgende straat.’

‘Nee, echt hier. Jij bent in de war.’

En inderdaad, aan het eind van de straat knippert de auto trouw met zijn licht naar zijn eigenaars.

Hij gooit de natte envelop op de achterbank en start snel de motor om warme lucht naar binnen te laten stromen. En terwijl hij de gordel omdoet krijgt de wanhoop hem in zijn greep: zal hij vanaf nu onderworpen zijn aan haar gunsten en zal zij gegijzeld worden door zijn waanvoorstellingen?

‘Maar toch, bedankt dat je de arts niet verteld hebt over wat er op de kleuterschool is gebeurd.’

‘Waarom bedankt?’

‘Omdat hij dan misschien al aanbevelingen zou hebben gedaan mij op te nemen.’

‘Doe niet zo belachelijk.’

‘Hoezo? Een opa die naar de kleuterschool gaat om zijn kleinkind op te halen en zonder het te merken een ander kind meeneemt, komt die niet in aanmerking voor opname?’

‘Nee, want het was niet allemaal jouw schuld. Ook dat jochie, hoe heet hij?’

‘Nevo...’

‘Ja die, deze Nevo heeft zoals de kleuteronderwijzeres beweert al een keer eerder geprobeerd met een andere opa mee te gaan. Misschien schaamt hij zich wel voor de Filipijnse die ze sturen om hem op te halen, of is hij bang voor haar.’

Maar in de duisternis van de auto is Luria vastbesloten zichzelf te beschuldigen.

‘Of hij het al dan niet probeerde, dat is niet de vraag. De vraag is hoe het komt dat ik niet gemerkt heb dat ik mijn kleinzoon verwisselde voor een vreemd jongetje. Het is toch zo dat als die Filipijnse geen stennis had gemaakt en me achterna was gerend om hem bij me weg te rukken, ik in staat was geweest hem mee naar huis te nemen en hem zelfs eten te geven.’

‘Dat zou nooit gebeurd zijn, je zou het van jezelf veel eerder gemerkt hebben. En trouwens, dat jongetje, dat geeft ook Avigajil toe, lijkt ook echt een beetje op onze Noam, die in slaap was gedommeld toen jij naar de kleuterschool kwam. Alsje-blijft, Zvi, maak er nou niet zo’n drama van, je was een beetje in de war, maar ook niet al te veel.’

‘Niet al te veel?’

‘Niet al te veel, geloof me. En zoals de dokter je heeft gewaarschuwd, begin nu niet over jezelf in paniek te raken en voor het leven weg te vluchten uit angst rare dingen uit te halen. Ik garandeer je dat ik je vertrouw.’

Opeens huivert ze... En onder het grommen van de auto,

die nog steeds wacht op zijn commando, maakt hij zijn veiligheidsriem los om zichzelf de ruimte te geven om met een ouderwetse omhelzing haar wanhoop te verbinden aan zijn nederlaag.

Daarna, thuis, terdege beseffend dat zijn vrouw gebukt gaat onder de sombere prognose, gaat hij aan de slag om zelf de avondmaaltijd te bereiden terwijl zij een beetje kan bijkomen onder de warme douchestraal. En zoals de laatste tijd zijn gewoonte is laat hij de magnetron voor wat die is, evenals de bakoven, en gebruikt hij het gasfornuis; het ruisen van de blauwachtige vlammen montert hem een tikkeltje op en daarom laat hij die zomaar branden, ook als hij klaar is met braden. En wanneer zij zo saampjes de honger van een lange medische dag stillen met gebakken aardappeltjes en roereieren, een gerecht met een vertrouwde bereiding en smaak, meldt zich de mobiel die te snel tot leven is teruggebracht. Hun dochter, Avigajil, wil per se weten of er iets concreets naar buiten is gekomen in de hersenscan van haar vader. Het is Luria inmiddels duidelijk dat hij niet op eigen kracht het vertrouwen zal kunnen herwinnen dat in de kleuterschool teloor is gegaan en hij hevelt het gesprek dus over naar de nieuwbakken collega opdat zij als arts kan uitleggen dat de atrofie die zich heeft gemanifesteerd nog zwak is, en dat er daarom geen reden is om de grootvader niet de eer aan te doen het dinsdagcorvee intussen weer op zich te nemen dat hem momenteel is ontnomen.

Anders is het gesteld met de snelle bezorgdheid van hun zoon Joav uit het noorden, ouder dan zijn zus; nu laat hij zich verleiden om zelf de confrontatie aan te gaan en hij gunt zichzelf de illusie dat hij zelfs bij hem zou kunnen schertsen over de eerste symptomen van de dementie. Met voorgewende luchthartigheid zegt hij: 'Het is niet erg, mijn zoon, ik herken je nog altijd, maar wie weet of dit nog lang zal duren, daarom, als je iets van me wilt, is het raadzaam om haast te maken.' Maar een vrolijkheid die mooi past bij gewone dagen, houdt geen

stand tegenover een medische foto. In het afgelopen jaar probeerde de zoon, omwille van de eer van zijn vader en tevens omwille van zijn eigen eer, met een handgebaar de symptomen van verwarring en overige eigenaardigheden die de kritische ogen van zijn vrouw Asnat hadden opgemerkt weg te wuiven, maar nu gaat de ontkenning over in paniek en in plaats van zijn vader te troosten en hem te verzekeren dat hij hem trouw en met alle liefde zal bijstaan wat er ook mocht gebeuren, wil hij nu per se met zijn moeder spreken om een duidelijk en onderbouwd antwoord te krijgen, want van alles wat vanaf nu in guitige stemming wordt gezegd geldt het omgekeerde: niet alleen dat het niet langer zal worden opgevat als geestigheid, maar het kan zelfs geïnterpreteerd worden als eerste symptoom van dementie.

Luria, die het mobieltje aan zijn vrouw heeft overhandigd, houdt zich buiten gehoorafstand om zichzelf het gedetailleerde medische verslag te besparen dat de kinderarts voorzichtig en delicaat uitbrengt aan hun zoon. En niet alleen vanwege zijn huiver voor dat kleine iets 'dat die kant kán opgaan', maar ook omdat hij moeite heeft getuige te zijn van het verdriet en de pijn van zijn zoon, die waarschijnlijk wel begrijpt dat niet alleen het leven van zijn ouders op het punt staat ontregeld te raken maar ook zijn eigen leven. En vanuit zijn Galileïsche noorden, waar hij de eigenaar en tevens de slaaf is van een succesvolle onderneming voor computerchips, wil Joav telkens weer duidelijk te horen krijgen wat de arts precies heeft gezegd, en wanneer hij verneemt dat er een mogelijkheid is dat de ziel in staat zou zijn de degeneratie van de hersens af te remmen of op zijn minst te vertragen, klampt hij zich vast aan deze terloopse uitspraak en eist hij van zijn moeder een krachtdadig initiatief om de ziel van zijn vader te activeren, die naar zijn mening ineengeschrompeld is doordat hij met pensioen is gegaan.

En zo, in plaats van elegisch en bedachtzaam, werd het gesprek van de moeder met haar zoon emotioneel en wrevelig.

Toen het afgelopen was, richtte zijn vrouw zich woedend tot hem: 'Hoe kom je erbij hem te zeggen dat we de huishoudelijke hulp hebben ontslagen?'

'Wie zei ontslagen? Ik had gezegd beperkt.'

'Want opeens werpt hij me voor de voeten: je mag papa niet zomaar omvormen tot jouw huisbediende.'

'Jouw huisbediende?' Luria is stomverbaasd. 'Gaat het zo ver? Wat is er met hem aan de hand? Hij is waarschijnlijk zo geschrokken van die dementie dat hij in alle hoeken en gaten schuldigen begint te zoeken.'

'Nee, nee,' windt ze zich op. 'Zeg nou niet weer dementie. De arts heeft je toch gewaarschuwd dat niet te zeggen.'

'Wat moet ik dan zeggen?'

'Zeg beneveling, vervaging, verwarring... we vinden nog wel betere woorden.'

Hij kijkt vol genegenheid naar zijn vrouw. Ze is nog gehuld in badjas, om haar hoofd een hoed als een tulband, en ondanks haar leeftijd ziet ze eruit als een Indiase of Turkse danseres. Zal ze zijn dementie beter aankunnen als het anders genoemd zal worden?

De auto

Een diepe slaap rukt haar bij hem weg nog voordat ze erin geslaagd is 'betere woorden' ervoor te vinden. Uitgeput door een medische dag, die ze begon in haar kinderkliniek om vervolgens overvallen te worden door een paniek veroorzakende schok in een andere kliniek waar ze tot 'collega' werd gebombardeerd om een onmogelijke genezing te begeleiden, raakt ze losgekoppeld van haar man doordat de slaap zich weldra over haar ontfermt. Hij bedekt haar voetzolen, die hun plekje nog niet hadden gevonden onder de deken, en voordat hij ook zichzelf overlevert aan een genadige slaap wil hij de foto van zijn hersenschors toch nog eens zorgvuldig bekijken om te beslissen

of de atrofie die aan zijn ogen is ontsnapt echt is of slechts mogelijk. Maar de foto is achtergebleven in de auto die geparkeerd staat in de ondergrondse parkeergarage van het gebouw. Dus gaat hij op pantoffels en luchtig gekleed naar de auto beneden die nog glanzend nat is van de regendruppels.

Het is een middelgrote auto ten opzichte van de krachtige en ruime auto die op wonderbaarlijke wijze wegen verslond en over onverharde wegen zoefde, de auto die de Israëliische Wegbouw hem ooit ter beschikking had gesteld in zijn tijd als hooggeplaatst ingenieur. Weliswaar kon hij ook na zijn pensionering over die oude auto blijven beschikken, tegen een symbolisch bedrag, maar toen bleek dat die te plomp was voor allerlei te kleine parkeerplaatsen in het centrum van de stad en ook dat zijn grijze kleur hem aan het gezicht onttrok in de ondergrondse parkeergarages, zodat hij werd ingewisseld voor een nieuwe auto. Die was kleiner maar hoger, een auto waar je gemakkelijk in en uit kon stappen en die met zijn felrode kleur vlot de aandacht op zich vestigde, ook voor een blik die een beetje vermoeid was geraakt met de jaren, en een auto met wie Luria de laatste tijd, zij het slechts heimelijk, soms enkele woorden begon te wisselen.

Eigenlijk was het de auto die in eerste instantie hem had aangesproken. Nadat hij geleerd had hoe om te gaan met de accessoires en de hebbelikheden van die auto, had hij het idee dat zich tijdens de start bij het gerochel van de tandraden en de zuigers ook een zacht, heel kort gemompel voegde, een Japanse of Koreaanse mystieke echo van een meisje of een kind, dat misschien in de elektrische installatie geïnstalleerd was als een soort zegen voor de chauffeur die voor de juiste auto had gekozen. Uiteraard heeft hij nooit tegen zijn vrouw gesproken over deze vrouwelijke stem om haar niet nog meer angsten te bezorgen dan ze al heeft, maar wanneer hij alleen in de auto zit mompelt hij soms terug tegen het meisje: 'Ja, liefje, ik hoor je wel, maar ik begrijp je niet.'

Nu evenwel, in het nachtelijk uur, is er geen reden de auto te starten en de stilte van de parkeergarage te verbreken. Hij doet de lichten in de auto aan, pakt van de achterbank de envelop waarop de regen inderdaad zijn naam en identificatienummer heeft uitgewist, en trekt voorzichtig de grote foto eruit om nu eindelijk eens na te gaan of de atrofie, waarvan zijn vrouw zo overijld het bestaan erkende, inderdaad echt is, en als dat het geval is, welke kant die opgaat. Maar waar is die? Hoe valt die te identificeren? Op de foto zijn allerlei donkere gaten verspreid, het merendeel waarschijnlijk goede en zelfs noodzakelijke gaten die de neuroloog niet hoeft te behandelen. Hoe valt er dus onderscheid te maken tussen een goede en een slechte donkere plek?

Hij laat zijn hoofd naar achteren hangen en doet zijn ogen dicht. Als in die ongekende atrofie uitgerekend voornamen geleidelijk verdwijnen, moet hij er beducht voor zijn dat ook de namen van zijn vrouw en van zijn kinderen en kleinkinderen in dit zwarte gat verzwolgen zullen worden. Was die stommitieit in de kleuterschool slechts een moment van geheugenzwakte? Of wellicht herkende een indruk van lang geleden iets bekends in dit jochie en werd hij daarom tot hem aangetrokken? Het is waar, vanaf nu zal het gemakkelijk zijn om bij elke vergissing of verstoring de schuld te geven aan de verweking van de hersens, maar zal de ziel, die de neuroloog scheidde van de hersens, in staat zijn om het op te nemen tegen het bedrieglijke verstand, of omgekeerd: zal het zich juist daarbij aansluiten?

Hij besluit te testen of zijn geheugen de exacte startcode van de auto nog kent en hem daarin niet teleurstelt; hem valt op dat in het gerochel van de motor het gemompel van het meisje van de producent spoorloos is verdwenen. Heel goed, fluistert Luria, naarmate de zinsbegoochelingen minder worden zal het gemakkelijker worden voor de ziel het minder wordende brein te versterken. Hoofdzaak is voorzichtig te zijn achter het stuur. Want als het rijbewijs zou worden ingenomen vanwege een